

SESAMBUNGAN SEMANTIS PARADHIGMATIK LAN SINTAGMATIK SAJRONE TETEMBUNGAN BIDHANG PANGUPAJIWANE WONG JAWA, SUBBIDHANG OLAH KAPRIBADEN ING KECAMATAN WATES, KABUPATEN KEDIRI

Elok Faridah Sholah

S-1 Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya
elokfaridahsholah@gmail.com

Drs. Sugeng Adipitoyo, M.Si

Dhosen Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Masyarakat ing Kabupaten Kediri, mligine ing Kecamatan Wates isih ana sing dadi paniti busana lan juru paes manten. Paniti busana lan juru paes manten iki kalebu bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Sajrone subbidhang olah kapribaden kuwi mau, mesthi wae ana tetembungan-tetembungan kang digunakake. Tetembungan-tetembungan kasebut sasuwene iki mung digunakake tanpa ana sing weruh tetembungan kasebut tetembungan asli saka subbidhang olah kapribaden utawa ora. Mula, dilaksanakake panliten ngenani sesambungan semantis paradigmatik lan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri.

Underane panliten iki yaiku (1) apa wae jinise sesambungan semantis paradigmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri lan (2) apa wae jinise sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri. Teori sing digunakake ing panliten iki yaiku teori jlentrehan perangan teges lan jlentrehan struktur batin. Metodhe panliten kang digunakake yaiku metodhe semak lan wawancara. Adhedhasar panliten iki ditemokake yen sesambungan semantis paradigmatik hiponim, kohiponim, hipernim, lan kohipernim ana 13 jinis. Tetembungan kang asipat netep ana 333 lan sing ora netep cacahé ana 357. Tetembungan kang enkapsulatif cacahé ana 333, kang arupa dhistributif kadhar dhuwur cacahé ana 52, lan kang dhistributif kadhar sedhengan ana 305 tetembungan. Saengga bisa dijupuk dudutan yen tetembungan sing asli ana 48% lan sing ora asli ana 52%.

Tembung wigati: sesambungan paradigmatik, sesambungan sintagmatik, tetembungan, juru paes, lan paniti busana.

PURWAKA

Bageyan Purwaka iki dibagi dadi nem bageyan, yaiku (1) landhesane panliten, (2) punjer lan underane panliten, (3) tujuwane panliten, (4) paedahe panliten, (5) watesane panliten, lan (6) penjentrehe tetembungan. Bageyan-bageyan kasebut siji mbaka siji bakal diandharake ing ngisor iki.

Landhesane Panliten

Masyarakat ing Kabupaten Kediri, mligine ing Kecamatan Wates isih ana sing dadi paniti busana lan juru paes manten. Paniti busana lan juru paes manten iki kalebu bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden iki mesthi wae nduweni tetembungan-tetembungan sing digunakake. Tetembungan-tetembungan kang digunakake kasebut nduweni sesambungan teges antarane siji lan liyane. Mula, bab sesambungane teges utamane sesambungan semantis paradigmatik lan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah

kapribaden iki wigati kanggo diteliti kanggo mbuktikake anane tetembungan asli utawa ora asline.

Panliten sing satopik kalawan panliten iki yaiku skripsi dening Utami (2013) sing judhule “Set lan Kolokasi sajrone Upacara Panggih Penganten ing Kecamatan Berbek, Kabupaten Nganjuk”. Panliten kasebut nlti kanggo nggoleki set lan kolokasine, dene panliten iki kanggo nggoleki sesambungan semantis paradigmatik lan sintagmatike. Mula, panliten iki ora niru panliten sadurunge.

Punjere lan Underane Panliten

Punjere panliten iki yaiku sesambungan semantis paradigmatik lan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Dene, underane panliten iki yaiku, (1) apa wae jinise sesambungan paradigmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri? (2) apa wae jinise sesambungan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa,

subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri?

Tujuwane Panliten

Tujuwane panliten iki yaiku ngandharake lan njlentrehake (1) jinise sesambungan paradhigmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri lan (2) jinise sesambungan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri.

Paedahe Panliten

Paedahe panliten iki ana rong jinis, yaiku paedah teoretis lan praktis. Asile panliten iki bisa nyengkuyung pangrembakane ilmu semantik basa Jawa, mligine semantik leksikal ngenani sesambungan paradhigmatik lan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden mujudake paedah teoretis. Dene, sing mujudake paedah praktis yaiku asile panliten iki bisa kanggo dhokumentasi tetembungan-tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing banjur bisa didadekake kamus khusus ngenani bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Saliyane kuwi uga bisa dadi bahan pasinaon tumrap mahasiswa basa Jawa ngenani sesambungan semantis paradhigmatik lan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden.

Watesane Panliten

Panliten iki diwates ing telung bab, yaiku (1) topik panliten, (2) dhata panliten, lan (3) carane njinggleng. Andharane ana ing ngisor iki.

1. Topik panliten iki ngenani sesambungan semantis paradhigmatik lan sintagmatik sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden.
2. Dhata panliten iki yaiku tetembungan-tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri.
3. Panliten iki dijingglengi kanthi nggunakake tori fitur dhistingtif teges.

Panjlentreh Tetembungan

Tetembungan sing ana ing panliten iki ana telu, yaiku (1) sesambungan semantis paradhigmatik, (2) sesambungan semantis sintagmatik, lan (3) tetembungan. Andharane ana ing ngisor iki.

1. Sesambungan Semantis Paradhigmatik

Kridalaksana (2008:172) ngandharake yen sesambungan semantis paradhigmatik yaiku sesambungan antarane tetembungan-tetembungan sajrone tataran tartamtu kalawan tetembungan-tetembungan liyane sajabané tataran kasebut, sing bisa padha-padha nyulihi antarane siji lan liyane.

2. Sesambungan Semantis Sintagmatik

Kridalaksana (2008:223) ngandharake yen sesambungan semantis sintagmatik mujudake sesambungan *linier* antarane tetembungan-tetembungan sajrone tataran tartamtu.

3. Tetembungan

Kridalaksana (2008:97) ngandharake yen tetembungan mujudake tembung utawa gabungan tembung sing kanthi tliti medharake konsep, proses, kahanan, utawa sipat sing mirunggan sajrone bidhang tartamtu.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Ing bageyan tintingan kapustakan iki bakal diandharake ngenani (1) panliten satopik, (2) konsep-konsep ing panliten iki, lan (3) teori kanggo panliten iki. Siji mbaka siji bakal diandharake ing ngisor iki.

Panliten Satopik

Panliten sing satopik kalawan panliten iki ana 7, yaiku (1) skripsi kanthi judhul “Set lan Kolokasi sajrone Upacara Panggih Penganten ing Kecamatan Berbek, Kabupaten Nganjuk” dening Utami (2013), (2) skripsi kang judhule “Sesambungan Semantis Paradhigmatik lan Sintagmatik sajrone Tetembungan Bab Kemasan ing Desa Kauman, Kecamatan Bangil, Kabupaten Pasuruan” dening Putri (2019), (3) skripsi kang judhule “Sesambungan Semantis Paradhigmatik lan Sintagmatik sajrone Tetembungan Bab Pandhe minangka Tatacara Panguripane Wong Jawa ing Kecamatan Puri, Kabupaten Mojokerto” dening Serdayanti (2019), (4) skripsi kanthi judhul “Tetembungan sajrone Bidhang Sosial, Subbidhang Relasi Sosial ing Masyarakat Desa Plumpang, Kecamatan Plumpang, Kabupaten Tuban” dening Hariyani (2018), (5) skripsi kang judhule “Sesambungan Paradhigmatik lan Sintagmatike Leksikon ing Basa Jawa kang Ateges Tumindak” dening Mu’afidah (2017), (6) skripsi kang judhule “Sesambungan Paradhigmatik lan Sintagmatik sajrone Meronimi Bab Bangsa Urip ing Tlatah Tulungagung” dening Solikah (2016), lan (7) skripsi kang judhule “Sesambungan Paradhigmatik lan Sintagmatike Tetembungan sajrone Upacara Pateg Layon ing Desa Tiudan, Kecamatan Gondang, Kabupaten Tulungagung” dening Safitri.

Konsep lan teori kang digunakake ing panliten satopik kasebut memper kalawan konsep lan teori ing panliten iki. Nanging, dhata kang digunakake ing panliten

iki ora padha kalawan dhata kang digunakake ing panliten-panliten satopik. Mula, bab iki mbuktikake yen panliten iki ora jiplak lan mbuktikake yen panliten ngenani sesambungan semantis paradhigmatik lan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri durung tau ditliti.

Konsep-Konsep ing Panliten Iki

Konsep ing panliten iki ana telu, yaiku (1) sesambungan semantis paradhigmatik, (2) sesambungan semantis sintagmatik, lan (3) tetembungan. Andharan jangkepe ana ing ngisor iki.

1. Sesambungan Paradhigmatik

Djajasudhama (2013:112), Oka lan Suparno (1994:77—80), Samsuri (sajrone Oka lan Suparno, 1994:77—78), Rahyono (2012:87) ngandharake yen sesambungan semantis paradhigmatik mujudake sesambungan makna ekspresi saka struktur tartamtu utawa sesambungan antarane unsur sing ana lan dituturake kalawan unsur sing ora ana ing tuturan kang nduweni dhimensi vertikal, lan bisa padha-padha ngganteni posisi antarane siji lan liyane.

Jinise sesambungan semantis paradhigmatik miturut Chaer (2007:305—307) ana papat, yaiku hiponim, hipernim, kohiponim, lan kohipernim. Lyons (1976:76), Chaer (2013:98), (2007:305 lan 134), Verhaar (sajrone Chaer, 2013:99), (2010:394—396), Tarigan (1990:49), lan Rahyono (2012:145) ngandharake yen hiponim mujudake sesambungan semantik antarane wedharan arupa tembung/tetembungan ing klas kang padha sing maknane kalebu ing jerone tembung/tetembungan liyane utawa sesambungan antarane tembung sing nuduhake *hierarki* ndhuwuran lan ngisoran sing sipate saarah saka tembung sing maknane dicakup sajrone teges tembung liyane kang nduweni teges luwih amba. Dene kohiponim mujudake sesambungan antarane hiponim-hiponim utawa anggotane klas tembung/tetembungan (Lyons, 1976:76).

Hipernim mujudake klas ndhuwuran sing sandhuwure hiponim utawa superordinat (tembung umum), uga bisa diarani walikane saka hiponim. Hipernim iki tetembungan sing nyakup tetembungan-tetembungan kang ana ing ngisore (Oka lan Suparno, 1994:247), (Verhaar, 1992:137), (Parera, 1990:58), (Djajasudarma, 1993:49). Dene sesambungan antarane tembung-tembung sangisore kang nduweni makna luwih mligi diarani kohipernim.

Sipate sesambungan semantis paradhigmatik yaiku netep lan ora netep. Bab iki adhedhasar andharane Verhaar sajrone Oka lan Suparno (1994:81) yen dhistribusi kuwi bisa asipat komplementer lan paralel. Diarani komplementer yen unsur-unsur sing sesambungan ora bisa

padha-padha ngijoli. Dene diarani paralel yen unsur-unsur sing sesambungan bisa padha-padha ngganteni.

2. Sesambungan Semantis Sintagmatik

Kridalaksana (2008:223), Rahyono (2011:86), Cruse sajrone Rahyono (2012:87) ngandharake yen sesambungan semantis sintagmatis mujudake sesambungan linier unsur-unsur basa sing ana satuturan utawa sajrone tataran tartamtu, utawa sesambungan antarane *konstituen* struktur sajrone mangun makna utawa mbentuk gathuke ukara.

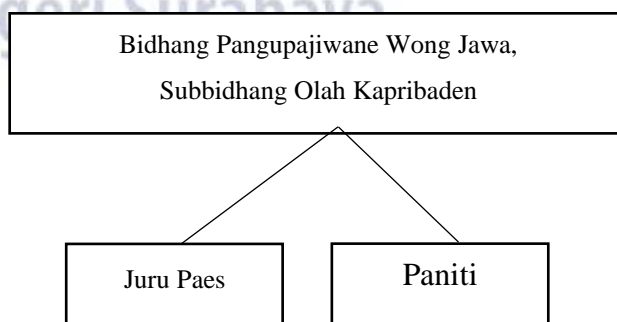
Jinise sesambungan semantis sintagmatik ana loro, yaiku enkapsulasi lan dhistribusi. Lyons (1976:262) ngandharake yen enkapsulasi mujudake leksikalisasi perangan owah-owahe sintagmatik, utawa aran saka bab nyiptakake leksem tunggal sing luwih mligi saka sawijining sintagma kanggo nindakake pakaryan. Dene, dhistribusi nduweni rong sipat yaiku komplementer lan paralel. Dhistribusi diarani komplementer yen unsur-unsure padha-padha jangkepi lan diarani paralel yen unsur-unsur sing sesambungan padha-padha bisa diijolake (Lyons, 1995:70) lan (Oka lan Suparno, 1994:81).

3. Tetembungan

Tetembungan mujudake tembung utawa gabungan tembung sing kanthi tliti medharake konsep, proses, kahanan, utawa sipat sing khas sajrone bidhang tartamtu (KBBI V). Tetembungan ana loro, yaiku umum lan khusus. Diarani tetembungan umum yen tetembungan kasebut ana ing kabeh bidhang. Dene, diarani tetembungan khusus yen maknane wewates ana ing bidhang tartamtu wae.

Tetembungan sajrone Bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden iki dipantha dadi loro, yaiku tetembungan kang digunakake juru paes lan paniti busana.

Bagan 1 Pepanthane Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Adhedhasar Kamus Pepak Basa Jawa (2001:798), *juru paes* yaiku wong sing gaweane ndandani utawa macaki panganten. Banjur *paniti busana* mujudake wong sing gaweane niti sandhangan, ageman, utawa rerenggan.

Teori kanggo Panliten Iki

Teori kang digunakake kanggo panliten iki yaiku teori fitur dhistingtif makna. Fitur dhistingtif iki uga dikenal kalawan sebutan fitur pambada. Fitur kuwi asale saka tembung *feature* kang tegese nduweni makna akeh. Dene dhistingtif miturut Kridalaksana (2008) gunane kanggo mbedakake tegese perang-perangane basa. Dadi, fitur dhistingtif mujudake sawijining bab sing mbedakake tegese tembung A kalawan tembung liyane. Ing panliten iki digunakake fitur dhistingtif makna utawa teges, dadi ing kene bakal dionceki bedane makna utawa bedane teges tetembungan-tetembungan kang dadi dhata ing panliten iki.

Carane ngonceki dhata-dhatane kanthi nggunakake jlentrehan perangane teges lan jlentrehan struktur batine. Jlentrehan perangane teges iki cocog kalawan sesambungan semantis paradigmatik, dene jlentrehan struktur batine iki cocog kalawan sesambungan semantis sintagmatik.

METODHE PANLITEN

Metodhe panliten nduweni telung perangan, yaiku (1) titikan panliten, (2) ubarampene panliten, lan (3) tatacarane panliten. Andharan jlentrehe ana ing ngisor iki.

1. Titikane Panliten

Bageyan titikane panliten iki nduweni rong perangan, yaiku (1) jinise panliten lan (2) sipate panliten. Siji mbaka siji bakal diandharake ing ngisor iki.

a. Jinise Panliten

Jinise panliten iki yaiku linguistik dheskriptif amarga panliten iki ngandharake lan njlentrehake dhata kang ana tanpa digawe-gawe kanthi nggambarake utawa njlentrehake dhata kasebut.

b. Sipate Panliten

Sipate panliten iki kalebu panliten linguistik sinkronis, amarga sing diteliti mujudake tetembungan ing bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing ana ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri nalika panliten iki ditindakake (taun 2019). Linguistik sinkronis mujudake bidhang ilmu basa utawa linguistik sing nintingi sistem basa nalika ing wektu tartamtu wae (Mahsun, 2014:85).

2. Ubarampene Panliten

Bageyan ubarampene panliten iki ana telung perangan, yaiku (1) dhata panliten, (2) sumber dhata panliten, lan (3) instrumen panliten. Neng ngisor iki bakal diandharake siji mbaka siji.

a. Dhata Panliten

Dhata panliten iki yaiku tetembungan-tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri. Sudaryanto sajrone Mahsun (2014:19) ngandharake yen dhata panliten mujudake objek panliten ditambah konteks.

b. Sumber Dhata Panliten

Sumber dhatane panliten iki yaiku saka para paniti busana lan para juru paes minangka informan kang ana Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri. Saliyane kuwi, uga saka kamus, buku, artikel, utawa cathetan sing nduweni sesambungan kalawan subbidhang olah kapribaden. Mahsun (2014:30) ngandharake yen informan yaiku wong sing dipilih ing wilayah sing nggunakake basa tartamtu minangka narasumber bahan panliten, sing menehi katrangan, lan sing ngewangi panliti ing tahap nglumpukake dhata.

c. Instrumen Panliten

Instrumen panliten iki yaiku HP, piranti tulis, lan dhaptar pitakonan nalika wawancara. Instrumen-instrumen panliten kasebut digunakake nalika nglumpukake dhata. Banjur instrumen panliten kang digunakake kanggo ngandharake lan njlentrehake dhata, yaiku laptop, kamus, lan buku-buku perpustakaan.

3. Tatacarane Panliten

Bageyan tatacarane panliten iki ana telu, yaiku (1) tatacarane nglumpukake dhata, (2) tatacara njlentrehake dhata, lan (3) tatacara nyuguhake asil jlentrehane dhata. Siji mbaka siji bakal diandharake ing ngisor iki.

a. Tatacarane Nglumpukake Dhata

Tatacarane nglumpukake dhata ing panliten iki nggunakake metode semak lan metodhe wawancara kanthi teknik yaiku teknik sadhap lan teknik pancing. Metodehe semak digunakake kanggo nyemak panganggone basa arupa tetembungan-tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Banjur sawuse disemak digunakake teknik sadhap kanthi cara nyathet lan ngrekam. Metodhe wawancara digunakake kanggo nakoni langsung paniti busana lan juru paes kang ana ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri ngenani tetembungan sajrone subbidhang olah kapribaden. Tatacarane nggunakake teknik pancing kanggo menehi pitakonan supaya paniti busana lan juru paes bisa menehi wangsulan kang dibutuhake kanggo nglumpukake dhata.

b. Tatacarane Njlentrehake Dhata

Tatacarane njlentrehake dhata nggunakake konsep sesambungan semantis paradigmatik lan sintagmatik uga teori fitur dhistingtif makna. Teori fitur dhistingtif makna

digunakake kanggo nggoleki bedane makna antarane tetembungan-tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Dhata tetembungan-tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates Kabupaten Kediri banjur diidentifikasi lan diklasifikasi manut kalawan underane panliten.

c. Tatacarane Nyuguhake Asil Jlentrehane Dhata

Tatacara nyuguhake asil jlentrehane dhata yaiku kanthi cara formal lan informal. Formal kanthi nggunakake rumus arupa tabel kanggo nyuguhake asiling dhata. Banjur, kanthi cara informal yaiku kanthi nyuguhake laporan lan andharan sing ditulis ngenani tetembungan-tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates Kabupaten Kediri.

Cocog karo sing diandharake dening Sudaryanto (sajrone Mahsun, 2014:123) yen asile jlentrehane bisa disuguhake kanthi cara, yaiku (a) kanthi nggunakake tembung-tembung utawa diandharake, kalebu panganggone *terminologi* sing sipate teknis lan (b) kanthi nggunakake tandha-tandha utawa lambang-lambang. Rong cara kasebut diarani metodhe informal lan metodhe formal.

JLENTREHAN DHATA LAN DHISKUSI ASILE PANLITEN

Bab jlentrehane dhata lan dhiskusi asile panliten iki diperang dadi telung perangan, yaiku (1) andharan lan jlentrehane dhata, (2) asil panliten, lan (3) dhiskusi asil panliten. Siji mbaka siji bakal diandharake ing ngisor iki.

Andharan lan Jlentrehane Dhata

Subbab andharan lan jlentrehane dhata iki ana loro adhedhasar underane panliten, yaiku (1) jinise sesambungan semantis paradigmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden lan (2) jinise sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Ing ngisor iki bakal diandharake siji mbaka siji.

1. Jinise Sesambungan Semantis Paradigmatik sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Jinise sesambungan semantis paradigmatik sajrone tetembungan ing bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden yaiku (1) sesambungan semantis paradigmatik hiponim lan kohiponim sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (2) sesambungan semantis

paradigmatik hipernim lan kohipernim sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (3) sesambungan semantis paradigmatik kang asipat netep sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, lan (4) sesambungan semantis paradigmatik kang asipat ora netep sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Ing ngisor iki bakal dijlentrehake siji mbaka siji.

a. Sesambungan Semantis Paradigmatik Hiponim lan Kohiponim sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Jinise sesambungan semantis paradigmatik sing sepisan lan kapingduh yaiku hiponim lan kohiponim. Sesambungan hiponim iki nduweni titikan minangka kumpulane tembung-tembung kang nduweni makna mligi sing dicakup dening tembung kang nduweni makna sing luwih umum, banjur sesambungan hiponim iki sipate saarah utawa ora bisa diwolak-walik. Sesambungan hiponim neng kene bakal digambarake kalawan tandha panah mendhuwur (\uparrow) kanggo nggampangake. Sabanjure, ana sesambungan kohiponim. Kohiponim iki mujudake sesambungan antarane hiponim-hiponim. Neng kene bakal digambarake kalawan tandha panah nengen lan ngiwo (\leftrightarrow) kanggo nggampangake. Bisa digatekake bagan ing ngisor iki.

Bagan 2

Hiponim lan Kohiponime Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Bagan 2 neng ndhuwur nuduhake sesambungan semantis paradigmatik hiponim lan kohiponime tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Sesambungan hiponim iki sipate saarah, arahe mendhuwur. Dibuktikake saka tembung *juru paes* lan *paniti busana* kang nduweni sesambungan hiponim marang *bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden*. Yen disebutake hiponime, mula bisa dibayangake jeneng klompok utawa superordinate. Kabuktikake yen disebutake tembung *juru paes*, mula bakal bisa dibayangake langsung yen *juru paes* iki kalebu *bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden*. Semono uga yen disebutake

tembung *paniti busana*, mula bakal bisa dibayangake uga yen *paniti busana* iki kalebu *bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden*.

Sesambungan semantis paradigmatik hiponim lan kohiponime bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden iki isih nduweni jinis-jinis maneh, yaiku (1) hiponim lan kohiponime juru paes sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (2) hiponim lan kohiponime juru paes temanten gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (3) hiponim lan kohiponime juru paes temanten gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (4) hiponim lan kohiponime solah bawane juru paes temanten gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (5) hiponim lan kohiponime solah bawane juru paes temanten gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (6) hiponim lan kohiponime pirantine juru paes temanten gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (7) hiponim lan kohiponime pirantine juru paes temanten gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (8) hiponim lan kohiponime uba rampene juru paes temanten gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (9) hiponim lan kohiponime uba rampene juru paes temanten gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (10) hiponim lan kohiponime paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (11) hiponim lan kohiponime solah bawane paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (12) hiponim lan kohiponime pirantine paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (13) hiponim lan kohiponime uba rampene paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa subbidhang olah kapribaden. Andharan luwih cetha lan jangkepe siji mbaka siji bisa diwaca ing berkas jilid skripsi kaca 35—178.

b. Sesambungan Semantis Paradigmatik Hipernim lan Kohipernim sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Jinise sesambungan semantis paradigmatik sing kapring telu lan papat yaiku hipernim lan kohipernim. Sesambungan hipernim iki titikane yaiku sesambungane satetembungan sing nduweni teges umum lan nyakup kumpulane tembung-tembung sing nduweni teges kang luwih mligi. Banjur, sesambungan hipernim iki sipate uga saarah utawa ora bisa diwolak-walik kaya sesambungan

hiponim. Sesambungan hipernim neng kene bakal digambarake kalawan tandha panah mengisor (↓) kanggo nggampangake. Sabanjure, ana sesambungan kohipernim. Sesambungan kohipernim iki mujudake sesambungan sing meh padha kaya kohiponim. Yen sesambungan kohiponim kuwi mujudake sesambungane hiponim-hiponim utawa tetembungan-tetembungan kang ana ing golongan peprincen, beda karo sesambungan kohipernim sing mujudake sesambungan antarane hipernim-hipernim utawa tetembungan-tetembungan sing ana ing tataran utawa klas ndhuwur. Neng kene bakal digambarake kalawan tandha panah nengen lan ngiwo (↔) sing kaya mangkono kanggo nggampangake lan mbedakake kalawan tandha panahe sesambungan kohiponim. Sesambungan semantis paradigmatik hipernim lan kohipernim sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden bisa digatekake ing bagan 3 sing ana neng ngisor iki.

Bagan 3
Hipernim lan Kohipernim sajrone Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Bagan 3 nuduhake anane sesambungan semantis paradigmatik hipernim lan kohipernim sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Tetembungan *bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden* minangka tetembungan kang umum, nyakup tetembungan *juru paes* lan *paniti busana* minangka tetembungan kang mligi. Mula, *bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden* mujudake hipernime *juru paes* lan *paniti busana*. Banjur sesambungan antarane *juru paes* lan *paniti busana* mujudake sesambungan kohipernim saka *bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden*. Tetembungan *juru paes* lan *paniti busana* nduweni sesambungan kohipernim amarga tetembungan-tetembungan kasebut isih manggon neng klas ndhuwur lan isih nyakupi klas ngisoran maneh.

Sesambungan semantis paradigmatik hipernim lan kohipernim sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden iki diperang dadi 13 jinis, yaiku (1) hipernim lan kohipernime juru paes sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (2) hipernim lan kohipernime juru paes gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa,

subbidhang olah kapribaden, (3) hipernim lan kohipernime juru paes gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (4) hipernim lan kohipernime salah bawane juru paes temanten gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (5) hipernim lan kohipernime salah bawane juru paes temanten gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (6) hipernim lan kohipernime pirantine juru paes temanten gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (7) hipernim lan kohipernime pirantine juru paes temanten gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (8) hipernim lan kohipernime uba rampene juru paes temanten gaya Surakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (9) hipernim lan kohipernime uba rampene juru paes temanten gaya Yogyakarta sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (10) hipernim lan kohipernime paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (11) hipernim lan kohipernime salah bawane paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, (12) hipernim lan kohipernime pirantine paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, lan (13) hipernim lan kohipernime uba rampene paniti busana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa subbidhang olah kapribaden. Andharan luwih cetha lan jlentrehe bisa diwaca ing berkas jilid skripsi kaca 180—308.

c. Sesambungan Semantis Paradigmatik kang Asipat Netep sajrone Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Sesambungan semantis paradigmatik nduweni rong sipat, yaiku netep lan ora netep. Tetembungan kang asipat netep ing bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden dijlentrehake kanthi nggunakake jlentrehan struktur dhistingtif teges. Jlentrehan struktur dhistingtif teges iki kanggo nuduhake peranan tegese tetembungan-tetembungan kang ana ing bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Perangan tetembungan kang wis ditemokake mengko, bakal nuduhake sipate sesambungan paradigmatik kang netep.

Banjur, tetembungan kang asipat netep iki mujudake sesambungane tetembungan kang ana ing bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing bisa njangkepi tetembungan siji lan liyane, nanging ora bisa diganti kalawan tetembungan liyane utawa ora bisa disubstitusikake. Tegese, tetembungan kang asipat netep mujudake tetembungan

asli saka saperangan teges tartamtu. Tetembungan kang asipat netep iki diarani enkapsulasi yen ing sesambungan sintagmatik. Tetembungan kang asipat netep uga digunakake kanggo nuduhake enkapsulatife tetembungan ing bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Mula, sadurunge njlentrehake ngenani jinise sesambungan sintagmatik kudu dijlentrehake dhisik ngenani sesambungan semantis paradigmatik kang asipat netep sing ana sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

Tabel 1
Drajat Pepadhan lan Bebedane Tetembungan Uba Rampene Juru Paes Temanten Gaya Yogyakarta kang Asipat Netep

NO.	Perangane Teges Tetembungane	a	b	c	DP	DB
1	sanggan	-	+	-	33.3%	66.7%
2	lawe wenang	-	+	-	33.3%	66.7%
3	lombok palang	-	+	-	33.3%	66.7%
4	sajen bucalan	-	+	-	33.3%	66.7%
5	konyoh manca warna	-	+	-	33.3%	66.7%
6	dhahar asrep-asrepan	-	+	-	33.3%	66.7%
7	pitung lintingan godhong suruh	-	+	-	33.3%	66.7%
8	ranupada	-	+	-	33.3%	66.7%
9	kembang sritaman	-	+	-	33.3%	66.7%

Katrangan:

a = sub-subbidhang juru paes TGS

b = sub-subbidhang juru paes TGY

c = sub-subbidhang paniti busana

Adhedhasar tabel 1, tetembungan-tetembungan kang asipat netep sajrone uba rampene juru paes temanten gaya Yogyakarta neng ndhuwur cacahé ana 9 tetembungan. Tetembungan-tetembungan kasebut nduweni drajat pepadhan 33.3% lan drajat bebedan 66.7%. Asiling presentase drajat pepadhane tetembungan-tetembungan kasebut diweruhi saka itungan

$\frac{\text{akehe tandha (+)}}{\text{akehe perangane teges}} \times 100\%$. Dene asiling presentase

drajat bebedane tetembungan-tetembungan kasebut diweruhi saka itungan $\frac{\text{akehe tandha (-)}}{\text{akehe perangane teges}} \times 100\%$.

Tandha (+) nuduhake yen tembung sing magepokan nduweni peranan teges kaya kang wis disebutake ing kolom, dene tandha (-) nuduhake yen tembung sing magepokan ora nduweni peranan teges kaya kang wis disebutake ing kolom. Fitur dhistingtif utawa pambeda sing digunakake kanggo jlentrehake peranan tegese tetembungan-tetembungan neng ndhuwur ana 3, yaiku

sub-subbidhang juru paes TGS, sub-subbidhang juru paes TGY, lan sub-subbidhang paniti busana. Saka jlentrehan kang ana ing tabel 4.8, bisa diweruhi yen tetembungan-tetembungan sing wis dijlentrehake, perangan tegese mung ana ing saperangan kolom wae. Ateges, tetembungan-tetembungan kasebut manggon ing perangan dhewe-dhewe. Dadi, bisa dijupuk dudutan yen tetembungan-tetembungan kasebut mujudake tetembungan kang asipat netep utawa tetembungan asli saka perangan uba rampene juru paes temanten gaya Yogyakarta.

Jlentrehan perangan tegese tetembungan-tetembungan kang asipat netep neng ndhuwur digunakake kanggo nemokake kandhungan tegese tembung utawa komposisi tegese tembung. Mula, sawuse diweruhi jlentrehan perangan tegese, tetembungan-tetembungan kang asipat netep kasebut banjur bisa ditegesi. Tegese tetembungan-tetembungan kang asipat netep kasebut dijlentrehake ing ngisor iki.

- 1) **sanggan** yaiku tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, sing kalebu bageyane uba rampene juru paes temanten gaya Yogyakarta lan pepanthane uba rampene pasang tarub uga uba rampene upacara panggih ngenani arane bokor sing isine gedhang raja satangkep, kembang telon, kapur sirih, gambir, lan lawe wenang.
- 2) **lawe wenang** yaiku tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, sing kalebu peprincenane uba rampene juru paes temanten gaya Yogyakarta, bageyane uba rampene pasang tarub lan uba rampene upacara panggih, sarta pepanthane uba rampene sanggan ngenani arane uba rampene sanggan arupa bolah lembut werna putih.
- 3) **lombok palang** yaiku tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, sing kalebu peprincenane uba rampene juru paes temanten gaya Yogyakarta, bageyane uba rampene pasang tarub, lan pepanthane uba rampene tumpeng robyong ngenani arane lombok abang sing dipasang neng tumpeng kanthi horizontal lan vertikal.

d. Sesambungan Semantis Paradigmatik kang Asipat Ora Netep sajrone Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Tetembungan kang asipat ora netep sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden mujudake tetembungan-tetembungan ora asli sing unsur-unsure sing sesambungan kang ana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah

kapribaden bisa padha-padha diijolake. Tetembungan-tetembungan kasebut nduweni sesambungan sing kalebu sipate sesambungan semantis paradigmatik. Tetembungan-tetembungan kang asipat ora netep sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden bakal digoleki perangan tegese sajrone tabel 2 ing ngisor iki.

Tabel 2
Drajat Pepadhan lan Bebedane Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden kang Asipat Ora Netep

NO.	Perangan Teges Tetembungane	a	b	c	d	DP	DB
1	ngratus rambut	+	+	-	-	50%	50%
2	ngalub	+	+	-	+	75%	25%
3	nguncit	+	+	-	+	75%	25%
4	nyanggul	+	+	-	-	50%	50%
5	nggambar pengapit	+	+	-	-	50%	50%
6	nggambar penitis	+	+	-	-	50%	50%
7	nggambar godheg	+	+	-	-	50%	50%
8	macaki rai	+	+	-	-	50%	50%
9	ngresiki rai	+	+	-	-	50%	50%
10	menahi penyegar	+	+	-	-	50%	50%

Katrangan:

- a = perangan sub-subbidhang juru paes temanten TGS
 b = perangan sub-subbidhang juru paes temanten TGY
 c = perangan sub-subbidhang paniti busana
 d = sajabane subbidhang olah kapribaden

Dhata kang ana ing tabel 2 kasebut mujudake saperangan dhata thok sing dijupuk saka jinise tetembungan kang ora netep. Tetembungan-tetembungan kang asipat ora netep sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden cacahane ana 357 tetembungan. Tetembungan-tetembungan kasebut nduweni drajat pepadhan 50%, 75%, 100% lan drajat bebedane 50%, 25%, 0%. Tetembungan sing nduweni drajat pepadhan 50% lan drajat bebedane 50% cacahane ana 305 tetembungan, tetembungan sing nduweni drajat pepadhan 75% lan drajat bebedane 25% ana 49 tetembungan, lan tetembungan sing nduweni drajat pepadhan 100% lan drajat bebedane 0% cacahane ana 3 tetembungan. Asiling presentase drajat pepadhane tetembungan-tetembungan kasebut diweruhi saka itungan $\frac{\text{akehe tandha (+)}}{\text{akehe perangan teges}} \times 100\%$. Dene asiling presentase drajat bebedane tetembungan-tetembungan kasebut diweruhi saka itungan $\frac{\text{akehe tandha (-)}}{\text{akehe perangan teges}} \times 100\%$. Tandha (+) nuduhake yen tembung sing magepokan

nduweni perangan teges kaya kang wis disebutake ing kolom, dene tandha (-) nuduhake yen tembung sing magepokan ora nduweni perangan teges kaya kang wis disebutake ing kolom. Fitur dhistingtif utawa pambada sing digunakake kanggo jlentrehake perangan tegese tetembungan-tetembungan neng ndhuwur ana 4, yaiku peranganane sub-subbidhang juru paes TGS, peranganane sub-subbidhang juru paes TGY, peranganane sub-subbidhang paniti busana, lan sajabane subbidhang olah kapribaden. Saka jlentrehane kang ana ing tabel 2, bisa diweruhi yen tetembungan-tetembungan sing wis dijlentrehake, perangan tegese nyebar ing saperangan kolom. Ateges, tetembungan-tetembungan kasebut manggon ing luwih saka rong perangan. Dadi, bisa dijupuk dudutan yen tetembungan-tetembungan kasebut mujudake tetembungan kang asipat ora netep utawa tetembungan sing ora asli saka bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden.

Jlentrehane peranganane tegese tetembungan-tetembungan kang asipat ora netep neng ndhuwur digunakake kanggo nemokake kandhungan tegese tembung utawa komposisi tegese tembung. Mula, sawuse diweruhi jlentrehane perangan tegese, tetembungan-tetembungan kang asipat ora netep kasebut banjur bisa ditegesi. Tegese tetembungan-tetembungan kang asipat ora netep kasebut dijlentrehake ing ngisor iki.

- 1) **ngratus rambut** yaiku tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing kalebu bageyane solah bawane juru paes temanten gaya Surakarta lan pepanthane solah bawane maesi temanten putri uga peprincene solah bawane juru paes temanten gaya Yogyakarta, bageyane solah bawane maesi temanten putri, lan pepanthane solah bawane ngerik ngenani carane juru paes ngutugi rambute temanten putri nganggo ratas.
- 2) **ngalub** yaiku tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing kalebu bageyane solah bawane juru paes temanten gaya Surakarta lan pepanthane solah bawane maesi temanten putri uga peprincene solah bawane juru paes temanten gaya Yogyakarta, bageyane solah bawane maesi temanten putri, lan pepanthane solah bawane ngerik ngenani carane juru paes ngresiki wulu kalong utawa sinom ing bathuke temanten putri.
- 3) **nguncit** yaiku tetembungan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing kalebu peprincene solah bawane juru paes temanten gaya Surakarta, bageyane solah bawane maesi temanten putri, lan pepanthane solah bawane ngalub uga peprincene solah bawane juru paes temanten gaya Yogyakarta, bageyane solah bawane maesi temanten putri, lan pepanthane solah bawane

ngerik ngenani carane juru paes masangi kucir tumrap rambute temanten putri.

2. Jinise Sesambungan Semantis Sintagmatik sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden

Jinise sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ana loro, yaiku (1) sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang enkapsulatif lan (2) sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang dhistributif. Jinis kasebut siji mbaka siji bakal dijlentrehake ing ngisor iki.

a. Sesambungan Semantis Sintagmatik sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden kang Enkapsulatif

Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang enkapsulatif bakal dijlentrehake adhedhasar tetembungan kang asipat netep sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Amarga, tetembungan kang enkapsulatif nduweni titikan unsur-unsure sing sesambungan ora bisa padha-padha dijolake cocog kalawan titikane tetembungan kang asipat netep. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang enkapsulatif iki ora digolongake, amarga mung ditemokake sagolongan wae. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang enkapsulatif bakal dijlentrehake ing tabel 3 neng ngisor iki.

Tabel 3
Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden kang Enkapsulatif

No.	Tetembungane	Bedane Tetembungan			Tipe Makna
		Sub-subbidhang Juru Paes TGS	Sub-subbidhang Juru Paes TGY	Sub-subbidhang Paniti Busana	
1	njungkati	√	-	-	solah bawan

					e juru paes
2	nyanggul	√	-	-	solah bawan e juru paes
3	nyengkorongi	√	-	-	solah bawan e juru paes
4	nggambar gajahan	√	-	-	solah bawan e juru paes
5	nyukur wulu githok	√	-	-	solah bawan e juru paes
6	nggantung rambut sinom	√	-	-	solah bawan e juru paes
7	nyukur alis	√	-	-	solah bawan e juru paes
8	nggantung rambut ing pangkal pengapit	√	-	-	solah bawan e juru paes
9	nyepakake piranti paes	√	-	-	solah bawan e juru paes
10	ngalisi bentuk menjangan ranggah	√	-	-	solah bawan e juru paes

Dhata kang ana ing tabel 3 neng ndhuwur mujudake saperangan dhata wae saka dhata tetembungan kang asipat enkapsulatif. Tetembungan kang enkapsulatif sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden cacahé ana 333. Tetembungan-tetembungan kasebut uga diarani enkapsulator. Enkapsulator kasebut dibedakake adhedhasar sub-subbidhang juru paes TGS, sub-subbidhang juru paes TGY, lan sub-subbidhang paniti busana. Banjur tipe makna utawa enkapsulasine ana nem, yaiku solah bawane juru paes, solah bawane paniti busana, pirantine juru paes, pirantine paniti busana, uba rampene juru paes, lan uba rampene paniti busana.

Cacahe tetembungan sing kalebu enkapsulasi solah bawane juru paes ana 90 tetembungan. Sing kalebu enkapsulasi solah bawane paniti busana ana 28 tetembungan. Sing kalebu enkapsulasi pirantine juru paes, cacahé ana 114 tetembungan. Banjur, cacahé tetembungan sing kalebu enkapsulasi pirantine paniti busana ana 38 tetembungan. Cacahe tetembungan sing kalebu enkapsulasi uba rampene juru paes ana 49 tetembungan. Pungkasane, tetembungan sing kalebu enkapsulasi uba rampene paniti busana cacahé ana 14 tetembungan.

Tandha (√) sing ana ing tabel 3 nuduhake yen tembung sing magepokan nduweni perangan teges kaya kang wis disebutake ing kolom, dene tandha (-) nuduhake yen tembung sing magepokan ora nduweni perangan teges kaya kang wis disebutake ing kolom. Saka tandha-tandha kasebut, bisa diweruhi yen enkapsulator manggon ing perangan tegese dhewe-dhewe. Mula, enkapsulator lan enkapsulasine nduweni pola sing slaras. Yen salah sijine diijolake, tetembungane ora bisa ditampa, mula tetembungan-tetembungan kasebut ora bisa disubstitusi utawa diijolake. Sabanjure, bakal dijlentrehake ngenani sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang dhistributif.

b. Sesambungan Semantis Sintagmatik sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden kang Dhistributif

Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang dhistributif bakal dijlentrehake adhedhasar tetembungan kang asipat ora netep sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Amarga, tetembungan kang dhistributif nduweni titikan unsur-unsure sing sesambungan bisa padha-padha diijolake cocog kalawan titikane tetembungan kang asipat ora netep. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang dhistributif kadhar dhuwur lan (2) sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang arupa dhistributif kadhar sedhengan. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden mung digolongake dadi rong golongan amarga saka asil itungan drajat pepadhan tetembungane sing ora netep, ora ditemokake

tetembungan kang arupa dhistributif kadhar endhek. Luwih cethane bisa dideleng jlentrehan ing ngisor iki.

1) Sesambungan Semantis Sintagmatik sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden kang Arupa Dhistributif Kadhar Dhuwur

Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang arupa dhistributif kadhar dhuwur mujudake sesambungane tetembungan-tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing nduweni drajat pepadhan luwih utawa padha karo 62,3% ($\geq 62,3\%$). Asil kasebut diolehake saka rumus kategorisasi dhata $M + 1SD \leq x$ kanthi katrangan M mujudake rata-rata (*mean*) lan SD mujudake standhar deviasi. Asil etungan SD diolehake saka rentang (*range*) dipara 6. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang arupa dhistributif kadhar dhuwur bakal dijlentrehake ing tabel 4 ing ngisor iki.

Tabel 4

Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden kang Arupa Dhistributif Kadhar Dhuwur

No.	Tetembu ngane	Bedane Tetembungan				Tipe Makna
		Sub-subbidhang Juru Paes TGS	Sub-subbidhang Juru Paes TGY	Sub-subbidhang Paniti Busana	Sanjabane Subbidhang Olah Kapribaden	
1	ngalub	√	√	-	√	solah bawa
2	nguncit	√	√	-	√	solah bawa
3	ngalisi	√	√	-	√	solah bawa
4	nyalini	√	√	-	√	solah bawa
5	nalen	√	√	-	√	solah bawa
6	ngubet- ubetake	√	√	-	√	solah bawa
7	miru	√	√	-	√	solah bawa
8	nyithak	√	√	-	√	solah bawa

9	ngguntin g	√	√	√	√	solah bawa
10	andhuk	√	√	-	√	piranti

Dhata kang ana ing tabel 4 neng ndhuwur mujudake saperangan dhata saka tetembungan kang asipat dhistributif kadhar dhuwur. Tetembungan kang arupa dhistributif kadhar dhuwur sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden cacah ana 52. Tetembungan-tetembungan kasebut kalebu dhistributif kadhar dhuwur amarga nduweni drajat pepadhan 70% lan 100%. Banjur, tetembungan-tetembungan kasebut uga diarani enkapsulator. Enkapsulator kasebut dibedakake adhedhasar sub-subbidhang juru paes TGS, sub-subbidhang juru paes TGY, sub-subbidhang paniti busana, lan sanjabane subbidhang olah kapribaden. Banjur tipe makna utawa enkapsulasine ana telu, yaiku solah bawa, piranti, lan uba rampe. Cacah tetembungan sing kalebu enkapsulasi solah bawa ana 9 tetembungan. banjur, tetembungan sing kalebu enkapsulasi piranti ana 21. Pungkasan, tetembungan sing kalebu enkapsulasi uba rampe ana 22 tetembungan.

Tandha (√) sing ana ing tabel 4 nuduhake yen tembung sing magepokan nduweni peranan teges kaya kang wis disebutake ing kolom, dene tandha (-) nuduhake yen tembung sing magepokan ora nduweni peranan teges kaya kang wis disebutake ing kolom. Saka tandha-tandha kasebut, bisa diweruhi yen enkapsulatore nyebar ing luwih saka telung peranan teges. Mula, nuduhake yen tetembungan-tetembungan kasebut bisa digolongake ing dhistributif kadhar dhuwur. Pungkasan, bab kasebut uga nuduhake yen tetembungan-tetembungan kasebut bisa disubstitusi utawa bisa padha-padha diijolake. Sabanjure, bakal dijlentrehake ngenani sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang arupa dhistributif kadhar sedhengan.

2) Sesambungan Semantis Sintagmatik sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden kang Arupa Dhistributif Kadhar Sedhengan

Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang arupa dhistributif kadhar sedhengan mujudake sesambungane tetembungan-tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing nduweni drajat pepadhan luwih utawa padha karo 45,7% lan kurang saka 62,3% ($45,7\% \leq x < 62,3\%$). Asil kasebut diolehake saka rumus kategorisasi dhata $M - 1SD \leq x < M + 1SD$ kanthi katrangan M mujudake rata-rata (*mean*) lan SD mujudake standhar deviasi. Asil etungan SD diolehake saka rentang

(range) dipara 6. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang arupa dhistributif kadhar sedhengan bakal dijlentrehake ing tabel 5 ing ngisor iki.

Tabel 5
**Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa,
Subbidhang Olah Kapribaden kang Arupa
Dhistributif Kadhar Sedhengan**

No.	Tetembun gane	Bedane Tetembungan				Tipe Makna
		Sub-subbidhang Juru Paes TGS	Sub-subbidhang Juru Paes TGY	Sub-subbidhang Paniti Busana	Sanjabane Subbidhang Olah Kapribaden	
1	ngratus rambut	√	√	-	-	solah bawa
2	nyanggul	√	√	-	-	solah bawa
3	nggambar pengapit	√	√	-	-	solah bawa
4	nggambar penitis	√	√	-	-	solah bawa
5	nggambar godheg	√	√	-	-	solah bawa
6	macaki rai	√	√	-	-	solah bawa
7	ngresiki rai	√	√	-	-	solah bawa
8	menehi penyegar	√	√	-	-	solah bawa
9	nguser-useri pelembab	√	√	-	-	solah bawa
10	nguser-useri dhasaran wedhak	√	√	-	-	solah bawa

Dhata neng tabel 5 kasebut mujudake saperangan dhata wae saka dhatane tetembungan kang asipat dhistributif kadhar sedhengan. Tetembungan kang arupa dhistributif kadhar sedhengan sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden cacah ana 305 tetembungan. Tetembungan-tetembungan kasebut kalebu dhistributif kadhar sedhengan amarga nduweni drajat pepadhan 50%. Banjur, tetembungan-tetembungan kasebut uga diarani enkapsulator. Enkapsulator kasebut dibedakake adhedhasar sub-

subbidhang juru paes TGS, sub-subbidhang juru paes TGY, sub-subbidhang paniti busana, lan sanjabane subbidhang olah kapribaden. Banjur tipe makna utawa enkapsulasine ana telu, yaiku solah bawa, piranti, lan uba rampe. Cacah tetembungan sing kalebu enkapsulasi solah bawa ana 40 tetembungan. Banjur, tetembungan sing kalebu enkapsulasi piranti ana 73. Pungkasane, tetembungan sing kalebu enkapsulasi uba rampe ana 192 tetembungan.

Tandha (√) sing ana ing tabel 5 nuduhake yen tembung sing magepokan nduweni perangan teges kaya kang wis disebutake ing kolom, dene tandha (-) nuduhake yen tembung sing magepokan ora nduweni perangan teges kaya kang wis disebutake ing kolom. Saka tandha-tandha kasebut, bisa diweruhi yen enkapsulatore nyebar ing rong perangan teges. Mula, nuduhake yen tetembungan-tetembungan kasebut bisa digolongake ing dhistributif kadhar sedhengan. Pungkasane, bab kasebut uga nuduhake yen tetembungan-tetembungan kasebut bisa disubstitusi utawa bisa padha-padha diijolake.

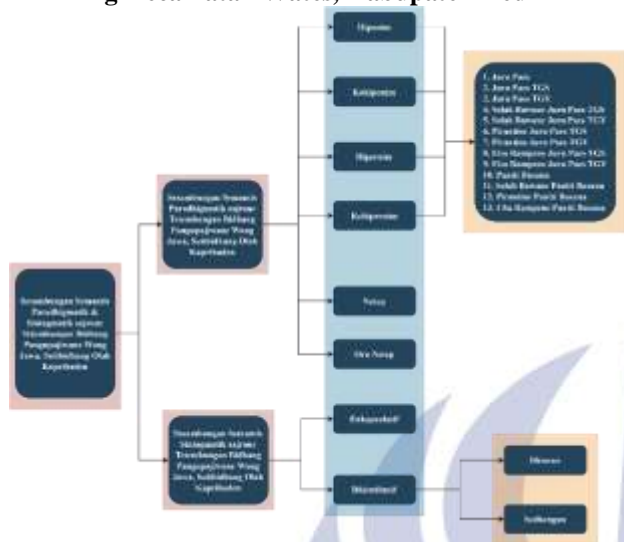
Asile Panliten lan Dhiskusi Asile Panliten

Asil panliten iki ngenani sesambungan semantis paradigmatik lan sintagmatik sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri. Asil panlitene bakal disuguhake nganggo bagan-bagan lan andharan, supaya luwih gampang dimangerteni.

Subbab asil panliten iki diperang dadi loro adhedhasar underan lan tujuwan panliten, yaiku jinise sesambungan semantis paradigmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri lan jinise sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri. Perangan kasebut siji mbaka siji bakal diandharake ing ngisor iki.

Bagan 4

Jinise Sesambungan Semantis Paradhigmatik sajrone Tetembungan Bidhang Pangupajiwane Wong Jawa, Subbidhang Olah Kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri

Adhedhasar bagan 4 bisa diweruhi yen jinise sesambungan semantis paradhigmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri dipantha dadi nem jinis, yaiku hiponim, kohiponim, hipernim, kohipernim, netep, lan ora netep. Banjur, saben-saben petang jinise sesambungan semantis paradhigmatik yaiku hiponim, kohiponim, hipernim, lan kohipernim dibage maneh dadi telu las jinis.

Sesambungan semantis paradhigmatik kang asipat netep sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden cacahé ana 333 tetembungan kanthi drajat pepadhan 66.7% lan drajat bebedan 33.3%. Dene, cacahé tetembungan kang asipat ora netep sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ana 357 tetembungan, kanthi drajat pepadhan 50%, 75%, lan 100% sarta drajat bebedan 50%, 25%, lan 0%.

Jinise sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ana loro, yaiku sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang enkapsulatif lan dhistributif. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang enkapsulatif ora digolongake amarga tetembungane mung nduweni DP lan DB sajenis. Dene, sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang dhistributif digolongake dadi rong golongan, yaiku dhistributif kadhar dhuwur lan sedhengan. Cacahé tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden kang enkapsulatif

ana 333 tetembungan, cacahé tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing arupa dhistributif dhuwur ana 305 tetembungan, dene cacahé tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden sing arupa dhistributif kadhar sedhengan ana 52 tetembungan.

Asil panliten sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ditemokake ana tetembungan sing minangka superordinat lan subordinat. Tetembungan kang minangka superordinat lan subordinat iki nduweni sesambungan hiponim, kohiponim, hipernim, utawa kohipernim. Bab iki cocog kalawan sing diandharake dening Chaer (2013:98).

Tetembungan kang asipat netep sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden unsur-unsur sing sesambungan ora bisa diijolake. Dene, yen tetembungan kang asipat ora netep unsur-unsur sing sesambungan bisa diijolake. Bab iki uga cocog kalawan sing diandharake Oka lan Suparno (1994:81).

Panliten iki isih nduweni bab sing kurang. Bab sing kurange yaiku panliti durung bisa nglumpukake dhata arupa tetembungane sub-subbidhang paniti busana kanthi jangkep, saengga dhata tetembungane sub-subbidhang paniti busana isih sethithik banget. Amarga tetembungane sub-subbidhang paniti busana sing ketemu sethithik, mula jinise semantis paradhigmatik lan sintagmatik kang ana sajrone sub-subbidhang paniti busana dadi kurang variatif.

PANUTUP

Bab panutup iki diperang dadi rong perangan, yaiku (1) dudutan lan (2) pamrayoga. Andharan luwih cethane ana ing ngisor iki.

Dudutan

Fokus ing panliten iki yaiku sesambungan semantis paradhigmatik lan sintagmatik sajrone tetembungan bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ing Kecamatan Wates, Kabupaten Kediri. Adhedhasar panliten iki ana 13 jinis sesambungan semantis paradhigmatik hiponim, kohiponim, hipernim, lan kohipernim sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden. Cacahé tetembungan kang asipat netep ana 333 tetembungan, dene cacahé tetembungan kang asipat ora netep ana 357 tetembungan. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan kang asipat enkapsulatif ditemokake ana 333 tetembungan. Sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan kang arupa dhistributif kadhar dhuwur ana 52 tetembungan. Dene, sesambungan semantis sintagmatik sajrone tetembungan kang arupa dhistributif kadhar sedhengan ana 305 tetembungan. Saengga bisa didudut yen tetembungan asli saka bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ana 48% lan tetembungan sing

ora asli kang ana ing bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden ana 52%.

Pamrayoga

Panliten iki isih nduweni bab-bab sing kurang jangkep. Kaya sing wis diandharake sadurunge, panliti durung bisa nglumpukake dhata arupa tetembungane sub-subbidhang paniti busana kanthi jangkep, saengga dhata tetembungane sub-subbidhang paniti busana isih sethithik banget. Amarga tetembungane sub-subbidhang paniti busana sing ketemu sethithik, mula jinise semantis paradigmatik lan sintagmatik kang ana sajrone sub-subbidhang paniti busana dadi kurang variatif. Adhedhasar bab kasebut, bidhang pangupajiwane wong Jawa, subbidhang olah kapribaden, sub-subbidhang paniti busana perlu diteliti maneh. Saliyane kuwi, subbidhang liyane kang ana sajrone bidhang pangupajiwane wong Jawa uga perlu diteliti supaya bisa ngrembaka.

KAPUSTAKAN

- Aminuddin. 2011. *Semantik (Pengantar Studi Tentang Makna)*. Bandung: Sinar Baru Algensindo.
- _____. 2016. *Semantik (Pengantar Studi Tentang Makna)*. Bandung: Sinar Baru Algensindo.
- Chaer, Abdul. 2007. *Linguistik Umum*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 2007. *Leksikologi & Leksikografi Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 2013. *Pengantar Semantik Bahasa Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 2014. *Linguistik Umum Edisi Revisi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chomsky, Noam. 1971. "Deep Structure, Surface Structure, and Semantis Interpretation". Sajrone Danny D. Steinberg lan Leon A. Jakobovits (Ed), *Semantiss: an Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*. London: Cambridge University Press.
- Djajasudarma, Fatimah. 1993. *Semantik 1: Pengantar ke Arah Ilmu Makna*. Bandung: Eresco.
- _____. 2013. *Semantik 2: Relasi Makna Paradigmatik, Sintagmatik, dan Derivasional*. Bandung: Refika Aditama.
- Kamus Besar Bahasa Indonesia. 2016. Edisi ke-lima. Badan Pengembangan dan Pembinaan Bahasa, Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan Republik Indonesia (Online, <https://kbbi.kemdikbud.go.id/entri/istilah>, diakses 15 April 2019).
- Kridalaksana, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik Edisi Keempat*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- Lyons, John. 1976. *Semantiss Volume 1*. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____. 1995. *Pengantar Teori Linguistik*. Terjemahan dening I. Soetikno. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Mahsun. 2005. *Metode Penelitian Bahasa: Tahapan Strategi, Metode, dan Tekniknya*. Jakarta: RajaGrafindo Persada.
- _____. 2014. *Metode Penelitian Bahasa: Tahapan Strategi, Metode, dan Tekniknya/Mahsun Edisi Revisi*. Jakarta: Rajawali Pers.
- Oka, I.G.N lan Suparno. 1994. *Linguistik Umum*. Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Parera, Jos Daniel. 1990. *Teori Semantik*. Jakarta: Penerbit Erlangga.
- Pateda, Mansoer. 2010. *Semantik Leksikal (Edisi Kedua)*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Rahyono, F.X. 2012. *Studi Makna*. Jakarta: Penaku.
- Tarigan, Henry Guntur. 1990. *Pengajaran Semantik*. Bandung: Angkasa.
- Verhaar, J.W.M. 1992. *Pengantar Linguistik*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- _____. 2010. *Asas-Asas Linguistik Umum*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.

SKRIPSI

- Hariyani, Ariska. 2018. "Tetembungan sajrone Bidhang Sosial Subbidhang Relasi Sosial ing Masyarakat Desa Plumpang Kecamatan Plumpang Kabupaten Tuban". Skripsi ora diterbitake. Surabaya: JPBSD FBS UNESA.

- Mu'afidah, Nurul. 2017. "Sesambungan Paradigmatik lan Sintagmatike Leksikon ing Basa Jawa kang Ateges Tumindak". Skripsi ora diterbitake. Surabaya: JPBSD FBS UNESA.
- Putri, Yeny Criffani. 2019. "Sesambungan Semantis Paradigmatik lan Sintagmatik sajrone Tetembungan Bab Kemasan ing Desa Kauman Kecamatan Bangil Kabupaten Pasuruan". Skripsi ora diterbitake. Surabaya: JPBSD FBS UNESA.
- Safitri, Wida Riyantika. 2018. "Sesambungan Paradigmatik lan Sintagmatike Tetembungan sajrone Upacara Pateg Layon ing Desa Tiudan Kecamatan Gondang Kabupaten Tulungagung". Skripsi ora diterbitake. Surabaya: JPBSD FBS UNESA.
- Serdayani, Arofa Defaki. 2019. "Sesambungan Semantis Paradigmatik lan Sintagmatik sajrone Tetembung Bab Pandhe Minangka Tatacara Panguripane Wong Jawa ing Kecamatan Puri Kabupaten Mojokerto". Skripsi ora diterbitake. Surabaya: JPBSD FBS UNESA.
- Solikah, Siti Mar'atus. 2016. "Sesambungan Paradigmatik lan Sintagmatik sajrone Meronimi Bab Bangsa Urip ing Tlatah Tulungagung." Skripsi ora diterbitake. Surabaya: JPBSD FBS UNESA.
- Utami, Farida Tri. 2013. "Set lan Kolokasi sajrone Upacara Panggih Penganten ing Kecamatan Berbek Kabupaten Nganjuk". Skripsi ora diterbitake. Surabaya: JPBSD FBS UNESA.

